

Розділ V

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'25

Наталія Абабілова
(Миколаїв)

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Статтю присвячено проблемі перекладу документів міжнародного права, зокрема двадцяти п'яти статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод», український варіант якої розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України. Відтворення таких текстів повинно бути точним, стислим; досягти адекватності перекладу можливо завдяки перекладацьким трансформаціям. Автор аналізує вітчизняні та зарубіжні підходи до класифікації граматичних трансформацій та доходить висновку, що науковці неодностайні в своїх поглядах на типи граматичних трансформацій. Найчастіше до граматичних трансформацій відносять граматичні заміни, перестановки, опущення та додавання. Чинне дослідження базувалося на класифікації трансформацій українського перекладознавця С. Є. Максимова, згідно поглядів якого до граматичних трансформацій відносять нульовий переклад, перестановки, заміни, додавання та опущення. Автор статті подає результати практичного дослідження. Було проаналізовано 355 граматичних трансформацій в українському перекладі статей конвенції. В текстах перекладу найчастіше застосовуються різні види замін (202 приклади – 57%), додавання (63 випадки – 18%), перестановки (53 приклади – 15%) та опущення (23 приклади – 16%). Перестановки як вид перекладацької трансформації застосовувалася досить часто, проте, зазвичай вони поєднувалися з різного роду граматичними замінами. Найменше всього було використано нульовий переклад – 14 прикладів (4%). Випадків, коли перекладач не використав жодної трансформації, дуже мало. В основному, таке явище спостерігається при перекладі заголовків статей Конвенції. Автор зазначає, переклад міжнародних документів є складним процесом що широко застосування граматичних трансформацій зумовлено розбіжностями у граматичній будові англійської а української мов.

Ключові слова: документи міжнародного права, перекладацькі трансформації, граматичні трансформації, переклад

Чинні міжнародні договори є частиною законодавства України, а порядок здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою був затверджений у 2006 році. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою здійснює МЗС, а поняття «офіційний переклад» означає автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська. Переклад міжнародних договорів є досить складним процесом [1].

При перекладі текстів офіційно-ділового стилю потрібно дотримуватись точності, ясності та стислості викладення, а для досягнення адекватності перекладу застосовувати перекладацькі трансформації.

Розробка й обґрунтування теоретичних основ перекладацьких трансформацій пов'язані з іменами В. Н. Комісарова, Р. К. Міньяр-Белоручева, О. Л. Семенова, А. В. Мамрак, С. Є. Максимова, Г. Е. Мірам, Л. С. Бархударова, Н. О. Князевої, Л. К. Латишева, І. В. Корунця, Я. І. Рецкера, А. Д. Швейцера, В. Г. Гака та ін.

Різні аспекти офіційно-ділової документації та особливості її перекладу вивчалися в працях І. В. Арнольд, Л. С. Бархударова, І. Р. Гальперіна, В. В. Калюжної, В. Н. Комісарова та ін.

Мета статті – проаналізувати види граматичних трансформацій, що були застосовані у процесі перекладу текстів офіційно-ділового стилю.

Граматичні трансформації розуміють як «вид перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними» [6, с. 72].

І. В. Корунець, який зазначає, що англійське речення, звичайно, залишається самим собою, а у розумі перекладача відбувається певна операція перетворення тієї «фотографії» англійської конструкції, в якій англійські слова вже замінені українськими. По суті, відбувається перетворення дослівного перекладу, який є неминучим етапом в роботі перекладача-початківця [2].

Перекладач майже завжди зустрічається з невідповідностями між граматичними структурами вихідного тексту та тексту перекладу. Для того, щоб швидко вибрати правильний варіант перекладу, фахівцеві необхідно знати основні види граматичних трансформацій. Не існує і єдиної думки науковців щодо віднесення тих чи інших трансформацій саме до граматичних.

Так, найчастіше до граматичних трансформацій відносять: заміни частин мови, членів речень, перестановки, додавання та опущення (Я. І. Рецкер, Л. С. Бархударов, С. Є. Максимов, А. М. Фітерман та Т. Р. Левицька).

Однак, вітчизняні та зарубіжні дослідники також граматичними трансформаціями називають: 1) пасивізацію (Р. К. Міньяр-Білоручев); 2) синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) (В. Н. Комісаров).

Л. К. Латишев усі граматичні трансформації поділяє на морфологічну та синтаксичну групи. До першої групи відносять перетворення однієї частини мови в іншу або заміну її декількома частинами мови. Групу синтаксичних перетворень складають трансформація синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень і речень), зміна типу підрядних речень, зміна типу синтаксичного зв'язку, трансформацію пропозицій в словосполучення і перестановку підрядних частин у складнопідрядних і складносурядних реченнях [3].

Аналіз наукової літератури з досліджень перекладацьких трансформацій дозволяє зробити висновок, що, хоча, кожен вчений має свою точку зору щодо типів трансформацій, однак, найчастіше до граматичних трансформацій відносять граматичні заміни, перестановки, опущення та додавання.

За основу нашого дослідження було обрано найбільш загальну класифікацію трансформацій українського перекладознавця С. Є. Максимова, згідно поглядів якого до граматичних трансформацій відносить нульовий переклад, перестановки, заміни, додавання та опущення [4].

Аналіз фактичного матеріалу (25 статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод», український варіант якої розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України) засвідчив 355 випадків вживання граматичних трансформацій в українському перекладі.

Так, нульовий переклад, який трактується як передача змісту тексту оригіналу «слово в слово» [4], використано у 14 прикладах (4%):

Prohibition of slavery and forced labour [8]. – *Заборона рабства і примусової праці* [7].

Перестановку, яку розуміють як вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу [4,

с. 107]; зміну порядку слів, яка часто викликана структурними відмінностями у передачі теми і реми в різних мовах [2], нами було досліджено в 53 випадках (15%):

No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision [8]. – Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7 [7].

Перестановки як вид перекладацької трансформації зустрічаються досить часто, проте, зазвичай вони поєднуються з різного роду граматичними замінами, найчисельнішими з яких є заміни частини мови (202 випадках = 57%). Нами було виокремлено наступні види заміни частин мови:

- дієслова іменником і навпаки: *...in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained* [8]. – ... для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою [7].
- дієслова прикметником і навпаки: *Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands...* [8] – Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою... [7].
- числівника прикметником: *The terms of office of judges shall expire when they reach the age of 70* [8]. – Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку [7].
- займенника іменником і навпаки: *The Court shall consist of a number of judges equal to that of the High Contracting Parties* [8]. – Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін [7].
- іменника прикметником і навпаки: *...except in respect of deaths resulting from lawful acts of war...* [8] – ...крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій... [7].
- дієприкметника іменником і навпаки: *...the Court shall be assisted by rapporteurs...* [8] – ... Суд користується допомогою доповідачів... [7]

У низці випадків перекладач замінює члени речення. Зокрема, ми виокремили заміну

- частини іменного складеного присудка на простий дієслівний присудок: *Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed...* [8] – Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи... [7];
- означення обставиною способу дії: *Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights...* [8] – Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права... [7];
- обставини підметом: *Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1 (c) of this Article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power...* [8] – Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу... [7];
- обставини місця додатком: *The Court shall have a Registry, the functions and organization of which shall be laid down in the rules of the Court* [8]. – Суд має Секретаріат, функції та організація якого визначені Регламентом Суду [7].

Серед заміни форми слова найпоширенішою є заміна часової форми. Найчастіше англійська форма майбутнього часу *shall + verb*, яка є характерною для англійських текстів конвенцій, в українському перекладі відображається дієсловом теперішнього часу. Така структура носить зобов'язуючий характер:

This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas... [8] – Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї... [7]

У ході дослідження було виявлено заміну категорії числа (множини на однину і навпаки):

Limitation on use of restrictions on rights [8]. – *Межі застосування обмежень прав* [7].

The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities... [8] – *Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю...* [7]

Досить часто при перекладі було застосовано заміна типу синтаксичного зв'язку, зокрема заміна простого речення складним:

The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms... [8] – *Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи...* [7] (Як бачимо, в англійському варіанті речення просте, а в українському – складнопідрядне з підрядним означальним).

Широкого застосування при перекладі текстів конвенцій набула також трансформація додавання, яка складає 63 випадки (18%) від загальною кількості виявлених нами граматичних трансформацій. Як ми вже зазначали, трансформація додавання полягає у введенні в переклад елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі змісту речення, що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад:

Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial... [8] – *Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини...* [7]

For the purpose of this Article the term “forced or compulsory labour” shall not include... [8] – *Для цілей цієї статті значення терміна “примусова чи обов'язкова праця” не поширюється...* [7]

Аналізуючи переклад вищенаведеного речення, зауважимо, що перекладач додав слова «в зал засідань» та «значення» для кращого розуміння тексту.

При перекладі для досягнення еквівалентності перекладу застосовується також трансформація опущення (23 приклади = 6%):

...any work required to be done in the ordinary course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of this Convention or during conditional release from such detention [8]. – *...на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення* [7].

Випадків, коли перекладач не використав жодної трансформації, дуже мало. В основному, таке явище спостерігається при перекладі заголовків статей Конвенції:

Restrictions on political activity of aliens [8]. – *Обмеження політичної діяльності іноземців* [7].

Right to respect for private and family life [8]. – *Право на повагу до приватного і сімейного життя* [7].

Підсумовуючи, можна сказати, що майже в кожному реченні використано трансформації, що зумовлено розбіжностями мов. Дослідивши особливості застосування трансформацій та зробивши певні підрахунки, ми зробили висновок, що не існує універсальних способів перекладу. Отже, аналіз перекладацьких трансформацій на прикладі перекладу текстів офіційно-ділового стилю, зокрема перекладу текстів конвенцій, дає підстави стверджувати, що в текстах перекладу найчастіше зустрічаються такі види граматичних трансформацій, як заміни (57%), особливо заміни частин мови. Результати дослідження показали, що наступною за чисельністю трансформацією є додавання, яка становить 18% від їхньої загальної кількості, після якої стоїть трансформація перестановки (15%).

Перспективу подальших досліджень убачаємо у проведенні аналізу застосування лексико-семантичних трансформацій у процесі перекладу документів міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про міжнародні договори України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
2. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник / І. В. Корунець– Вінниця: Нова Книга, 2003. – 464 с.
3. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев– М. : Просвещение, 1998. – 160 с.
4. Максимов Є. С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту: навч. посібник / Є. С. Максимов– К. : Ленвіт, 2012. – 203 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. / А. В. Мамрак – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
6. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода / А. Л. Семёнов– М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. European Convention on Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

Nataliia Ababilova

GRAMMATICAL PECULIARITIES OF INTERNATIONAL LAW DOCUMENTS RENDERING

The article is devoted to the translation of international law documents, in particular twenty-five articles of the Council of Europe Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Ukrainian version of which is posted on the official website of the Supreme Council of Ukraine. Translation of such texts should be accurate and concise. Translation transformations help to achieve the adequacy of translation. The author analyzes the national and foreign approaches to the classification of grammatical transformations and concludes that scientists treat types of grammatical transformations differently. Grammatical replacements, permutations, omissions and additions belong to grammatical transformations. The conducted research is based on Ukrainian scientist S. E. Maximov's classification of transformations. They are zero translation, permutation, replacement, addition and omission. The author of the article presents the results of the practical research. 355 grammatical transformations in the Ukrainian translation of the Convention articles have been studied. Different types of replacements (202 examples – 57%), additions (63 cases – 18%), permutations (53 examples – 15%) and omissions (23 examples – 16%) have been analyzed in the translation. The permutations were used quite often; however, they were usually combined with different kinds of grammatical substitutions. The fewest examples were those of zero translation (14 examples = 4%). There are very few cases when the interpreter did not use any transformations. That was the case with Convention articles headings translation. The author notes that the translation of international documents is a complex process; the wide application of grammatical transformations is explained by the differences in the grammatical structure of English and Ukrainian.

Key words: documents of international law, translation transformations, grammatical transformations, translation

Наталія Абабілова

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА
ДОКУМЕНТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Статья посвящена проблеме перевода документов международного права, в частности двадцати пяти статей Конвенции Совета Европы «О защите прав человека и основных свобод», украинский вариант которых размещен на официальном сайте Верховного Совета Украины. Воспроизведение таких текстов должно быть точным, кратким; достичь адекватности перевода возможно благодаря переводческим трансформациям. Автор анализирует отечественные и зарубежные подходы классификации грамматических

трансформаций и делает вывод, что ученые неоднозначны в своих взглядах на типы грамматических трансформаций. Чаще всего к грамматическим трансформациям относят грамматические замены, перестановки, опущение и добавления. Данное исследование базировалось на классификации трансформаций украинского ученого С.Е. Максимова, который относит нулевой перевод, перестановки, замены, добавления и опущения к грамматическим трансформациям. Автор статьи представляет результаты практического исследования. Исследовано 355 грамматических трансформаций в украинском переводе статей конвенции. В текстах перевода чаще всего применяются различные виды замен (202 примеры – 57%), добавления (63 случая – 18%), перестановки (53 примеры – 15%) и опущение (23 примеры – 16%). Перестановки как вид переводческой трансформации применялись довольно часто, однако, обычно они сочетались с разного рода грамматическими заменами. Меньше всего было использовано нулевой перевод – 14 примеров (4%). Случаев, когда переводчик не использовал ни одной трансформации, очень мало. В основном, такое явление наблюдается при переводе заголовков статей Конвенции. Автор отмечает, что перевод международных документов является сложным процессом, широкое применение грамматических трансформаций обусловлено различиями в грамматическом строе английского и украинского языков.

Ключевые слова: документы международного права, переводческие трансформации, грамматические трансформации перевод

УДК 811.134.2:81'36

Олена Гончаренко
(Херсон)

СИТУАТИВНО-МОВЛЕННЄВІ ФУНКЦІЇ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячується дослідженню ситуативно-мовленнєвих функцій іспанських особових займенників та визначенню відповідних способів їх перекладу українською мовою. Під час навчання іноземної мови як у середніх, так і у вищих навчальних закладах основною метою є практичне оволодіння мовленням. Проте неможливо досягти реалізації цієї вимоги, користуючись лише вузько мовознавчими методами та прийомами навчання, що полягають лише у пізнанні системи мови, її нормативної граматики, мовних фактів, що відповідають виключно літературним нормам. Для практичного оволодіння іноземною мовою важливою умовою є також ознайомлення з функціонуванням мовних одиниць у різних сферах мовленнєвого спілкування, тобто необхідним є функціональний підхід до вивчення іноземної мови, котрий допомагає розкрити як безпосередні зв'язки мови та суспільства, так і структуру мови та мовлення, виявити внутрішньосистемну дистрибуцію мовних засобів, виявити специфіку їх стильової реалізації, а також при перекладі дібрати відповідний еквівалент як у рідній мові, так і в іноземній. До лінгвістичних одиниць, що досліджуються ситуативно-мовленнєвою граматиною, належать ті ж граматичні категорії, що вивчаються нормативною граматиною. Це морфологічні категорії частин мови та синтаксичні категорії речення. Ситуативно-мовленнєва грамика опікується граматичними категоріями слова та речення як компонентів мовленнєвої послідовності, визначеної системою правил, прийнятих у різних сферах діяльності. У ситуативно-мовленнєвій граматиці відображаються граматичні способи розрізнення важливих соціальних сфер спілкування носіїв мови. При перекладі українською мовою перед перекладачем виникає необхідність вміння правильно аналізувати граматичну структуру